

Першому секретареві ЦК Комуністичної
партії України,
членові Президії ЦК КЛРС

товаришеві ШЕЛЕСТУ П.Ю.

Голові Ради Міністрів Української РСР,
кандидатові в Президії ЦК КЛРС

ЩЕРБИЦЬКОМУ В.В.

Шановні товариші!

Звертаюся до Вас з листом у справі, яка схвилювала значну частину громадськості України, - у справі політичних арештів, проведених у ряді міст України - Києві, Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Луцьку - наприкінці серпня - на початку вересня, переважно в середовищі молоді, та обшуків і допитів, які широко проводяться зараз у Києві /про інші міста не знаю/.

Як стало відомо, з запитом у цій справі звернувся до ЦК КПУ депутат Верховної Ради СРСР лауреат Ленінської премії Михайло Стельмах, депутати Верховної Ради УРСР, лауреати Шевченківської премії Андрій Малишко та Григорій Майборода. Відповіді вони не одержали. Нарешті, недавно з клопотанням роз'яснити характер арештів та доло заарештованих звернулася до ЦК КПУ група інтелігенції м. Києва, в тому числі генеральний конструктор авіації Олег Антонов, кінорежисер Сергій Параджанов, композитори Віталій Кирейко та Платон Майборода, письменники Леонід Серпілін, Ліна Костенко, Іван Драч. Наскільки відомо, вони також ще не діждалися відповіді.

Тим часом надходять відомості, що тривають обшуки, виклики на допит у КДБ все нових людей, а часом і нові арешти.

Усе це посилює зрозумілу тривогу, а подекуди викликає і панічні чутки. В усякому разі створилася зовсім ненормальна і недостойна обстановка, яка ображає елементарне громадянське почуття і викликає цілком природне побоювання: чи сумісне це з нормами соціалістичної законності і чи ця законність можлива за таких обставин? Адже минає четвертий місяць, як арештовано кілька десятків людей. Люди ці - не якісь гендлярі, казнокради чи хулігани. Це, кожен у своїй справі, люди компетентні, авторитетні й шановні /наприклад, відомі літератори Іван Світличний, Богдан Горинь, Михайло Косів, талановитий художник Панас Заливаха, один з кращих на Україні спеціалістів з виробничої психології Михайло Горинь, про новаторські починання якого не недавно писали "Известия", один з провідних спеціалістів Інституту географії АН УРСР Микола Гринь, геофізик Іван Русин. Це авторитетні викладачі педінституту Дмитро Маченко, Валентин Мороз, вчитель Озерний, студент Ярослав Геврич, Олександр Мартиненко та ін./ і ось цих людей "ізолюють"; ніяких посутніх роз'яснень з цього приводу не дається, ніяких повідомлень про причини арешту й пред'явлені обвинувачення немає, досі більшість з ув'язнених не дозволені навіть побачення з членами родини. Це і само по собі негуманно й недемократично, а крім того, ще й створює атмосферу непевності й тривоги. В цій атмосфері ширяться нарізноманітніші, найбезглуздіші чутки і домисли. Вже сама можливість таких домислів і версій, сама процедура ведення "справи", яка їх породжує, є компрометацією тієї соціалістич-

Даруйте, адмірале, але про "руського мужика из внутренних губерний" ми знаємо з більш авторитетних джерел: Тургенєв, Григорович, Некрасов, Герцен, Чернишевський, Решетников, Слепцов, Успенський, Бунін... Щось вони мовчать про те, як цей мужик злавив з пічки і нічтоже сумняшєся пікоряв землі-окіяни і звільняв народи. А говорять вони про те, як мужика гнали голод і злидні, панщина й рекрутчина, як з мужика дерли лико і, щоб зробити його ще більшим рабом і що надовше, а заодно й придбати нових рабів, - послали його на сусідні землі і за моря-окіяни ... і мріяли вони оті великі росіяни - Герцен, Чернишевський, цілі покоління революціонерів 60-80-х рр., аж до більшовиків, до Леніна - про те, щоб російський мужик, злізши з пічки, йшов не за океани і взагалі не туди, куди послав його царизм, а залишався вдома і вдома давав лад... І це, зважте, центральне питання: царизм привчав шукати ворогів назовні, "по сути к морю", а революціонери роз"яснювали, що ворог не там, не в Шлісельбургу /"Орешек", як зворушливо увічнює адмірал відомий царський жарт/ і не в Астрахані, не на Балтиці і не в Ганзі, а передусім у себе вдома; туди й треба спрямовувати свої енергії.

Адмірал і вчений І.С.Ісаков не може цього не знати... Чому ж він повторює сакраментальні кліше офіціозу минулого століття про "руського мужика из внутренних губерний" та його містичний по тяг за океани? Чому він плутає з цим мужиком "днепровских казаков"? Чому він забуває елементарну географію й історію, забуває, що всі названі ним землі й народи Росії не належали, а були загарбані російськими царями /а не "мужиком из внутренних губерний" - "по пути к морю"; отже, вся "вина" цих земель і народів перед царатом - це вина ягнати перед вовком: "Ты виноват уж тем, что хочется мне кушать"; чому він імперіалістичну колізію царської Росії, колізію імперіаліста серед імперіалістів, оторохиє з революційною колізією 1917 р.: "Эта "традиция" /"думить морские предприятия русских" - І.Д./ была продолжена и в гражданскую войну" - яке вбоге "шугльїнське" тлучаєння грандіозної класової битви пролетаріату, грандіозної драми всесвітньої історії.

Ось до яких перлів призводить забуття класової марксистської точки зору в ім"я "єдїнонеделїмчєських" амбіцій, ось як аномодується мислення в атмосфері "єдїнонеделїмчєського" патріотизму!

А подібних зразків уже не "некоторого", а "изрядного" "смієння" понятій советського єдїнства є тяготєнням к "єдиной неделимой" - можна навести ой яє багато!

Гострота розуміння імперіалістичної, колоніалістської суті царської Росії втрачена, і минуле поїнають конструювати за сьогоднішнім зразком і сьогоднішньою потребою.

Нещодавно один з найвищих наших керівників /з пошани до його років і заслуг не стану тут називати імені/, виступаючи з офіційною доповіддю в Талліні на святкуванні 25-річчя Естонської РСР, говорив між іншим таке /цитую за газетою "Правда"/:

"Следует отметить, что и при царе общий культурный уровень эстонского народа был относительно высок, а г.Тарту был древним и крупным очагом высшего образования не только для эстонской молодежи, но и для других народов России".

Яка зворушлива ідилія, яка "дружба народів" і взаємодопомога, просто "обмін кадрами"! Що естонський народ був і є народом високої культури і, що Тарту був традиційним центром освіти - це факт. Але ж факт і те, що "при царе" все робилося для того, щоб той естонський народ позбавити його культури і, зокрема, Тартуський /Державний/ університет зробити знаряддям колоніального

гніту й русифікації /"не желаем, чтобы он был духовным рассадником нерасположения ... к господствующему народу" - див. "Замечания на проект Общего Устава Императорских университетов" в "Чтениях в Императорском Обществе истории" ..., 1852, II, р.У, ст.218/. Характерно, що Дерптський університет царизм украв у естонського народу і позбавив цей університет національного характеру саме під тим приводом, що він потрібен "всім народам России"! І не дарма ж мабуть колись марксистки запевняли, буцімто Росія була не дружнов сім'єю, а тюрмом народів, і нацьковувала їх один на одного і закривала "іногородцям" доступ до культури й освіти /якщо якийсь із цих народів і зберіг "відносну високу" культуру, так це тому, що це не встиг її втратити цілком "под сенью двуглавого орла"/, і що весь офіційний елей на теми "общего отечества" - суцільне фарисейство і т.д. і т.д.

Колись Ф.Енгельс /певно, марксист/ писав:

"Усякий територіальний грабіж, усяке насильство, усяке гноблення царизм здійснював не інакше, як під приводом "просвіти", "лібералізму", "визволення народів".

А тепер виявляється, що було все-таки так, як було: і "просвіта", і "лібералізм", і "визволення народів". А особливо ж було "добровільне возз'яднання", "об'єднання" і "приєднання", суцільно добровільне /примушу російські царі, як відомо, виступали - чим і відрізнялися від усіх інших влад у світовій історії - і насильства - не марксистки жі - не визнавали - і раз, і два, і сто! і для такої радикальної перетурбації в філософії історії не треба ні теорій нових створювати, ні концепцій якихось будувати, ні заперечувати столітні здобутки науки, ні відкидати відомих факти - не треба цих клопотів, досить тільки замієть слова "царизм" поставити слово "Росія" /а не навіть: "російський народ" - і потім говорити все навпаки. Так, відомі ці "покорення Кавказа", "уширення Кавказа" /"а равно и прочих митских земель"/, "освобождение Варшавы", тому подібні героїсткування "от бивших хладных оков до солнечной Колхиды" - все це ініціатива "русского народа", "русского мужика на внутренних губерниях", а воі оті генерали Ермолов, Паскевичі й Муравйови - "вожатели" вкуні з самими Грозними, Волжаними, Палкіними й Освободителями - це його, "русского мужика", уновновані.

Не не так давно в історичних, літературознавчих, фольклористичних та ін. працях об'єктивно і правдиво висвітлювалася історія взаємини Росії з євразійськими народами, історія російської колонізації". Зовсім звичайно, як загальновідомі речі, писалось про всі "преlestи" колонізації, про знищення цілих народів "по пути к" черговому морю чи океану. Не дивно було читати й писати таке, приміром:

"Первым народом, которому суждено было принять удар русских завоевателей, двигавшихся к Сибири, были вогуля ... При приближении русских поселений вогулы оказали сильное сопротивление новым пришельцам и даже потом, в конце XVI века, оцепленные со всех сторон сетью крепостей-островов, продолжали бороться с русскими...

Главная масса вогулов... превратилась после завоевания русскими в полубродячих звероловов, рыбаков и оленеводов... Ранее бодрый, воинственный, знавший рудное, кузнечное дело, хлебопашество, ведущий торговлю и войны, вогульский народ, угнетаемый русскими завоевателями, опустился, утратил прежние знания и, теснимый со всех сторон, ушел в труднопроходимые дебри... Завоевание русскими сосредоточило мысли и желания вогульского народа на борьбу за свое национальное освобождение. Но проходят годы, власть завоевателей усиливается, надежд на освобождение становится все меньше, и из глубин народа вырастает новый

культури, а рядових інтелігентів - тисячами й тисячами. Зараз - і кілька мільйонів селян, штурхом голодом, в 1933 році. Вражимо: це було завжди до "тридцять сьомого".

І Сталін слав телеграми на Україну: - ...Нарешті от ви починаєте братися за справу по-більшовицькому ... До нас дішли чутки, що ваші заходи вважаються у вас достатніми. Якщо це вірно, то така політика може погубити всю справу. По суті справи проведені вами заходи - тільки перший крок..."

Важко обрахувати і уявити, наскільки були підірвані сили української нації і наскільки був катастрофічно понижений її культурний потенціал. А скільки ще було погромів після цього...

Сьогодні політика, конструктивні методи і дух українізації надійно забуті, глибоко поховані. А партійними документами часів українізації можна лякати, шокувати теперішнього ортодоксального партійного чиновника.

Задля психологічного експерименту можна процитувати сучасним керівником національної політики - з резолюції XI з'їзду КП/б/У 1930 р.:

"Українізація школи, вишів і втишів та технікумів забезпечує готування нового покоління в дусі політики партії в національному питанні, забезпечує готування українських кадрів для промисловості сільського господарства". Далі констатується зростання відсотка українського друку: в травні 1930 р. частка газет українською мовою становила 89 %, українських книжок - 80 %. Йде "бурхливе зростання українізації серед пролетаріату й головно серед основних його кадрів. Поруч цього ми маємо безперечне систематичне зростання складу українців серед пролетаріату, при чому процес українізації набагато випереджує зростання нових кадрів. За минулі три роки набагато збільшилося тих, хто говорить, читає і уміє писати українською мовою: серед основного заgonу пролетаріату - серед металістів - число тих, хто уміє писати, з 14 % до 35 % ... Робітничий клас України безпосередньо бере до своїх рук розвиток української радянської культури, стає за її дійсного будівничого і творця. Відповідно до цих величезних зрушень у робітничій класі щодо здійснення ленінської національної політики особливі обов'язки покладатися на профспілки. Профорганізації основних промислових районів не лише не йдуть ще попереду цього потягу робітничої класи до опанування українського культурного процесу, але виразно відстають від цього руху. Не вважаючи на чималі зрушення щодо українізації в клубній і в усій культурно-масовій роботі, ця робота, безперечно, відстає від запитів і вимог робітничих мас. Культурне обслуговування робітничих мас українською мовою, опанування рухом робітничої маси до культурно-національного будівництва і дальше прискорення і розвитку цього руху профспілки України повинні взяти до своїх рук і йти на чолі мас.

Ці три елементи - школа, преса й українізація пролетаріату - міцна база, що справді забезпечує й найкоротший строк нечуваного розвитку української національної формою й пролетарської змістом культури" /XI з'їзд КП/б/У, стенсграф, звіт, ДВУ, 1930, стор. 737-738/.

Де все вже тепер: де "українізація вишів і втишів та технікумів", де казкові як на сьогодні відсотки української книги, де українізація пролетаріату та інженерно-технічних кадрів... а про профспілки як українізатора, пробагне, і говорити смішно. Не кажучи вже про те, що коли б хтось зараз поцікавився "кількістю тих, хто читає українською мовою ... і тих, хто уміє писати" - його б загаврували як зсмілого націоналіста й обшлювали або ж догадалися, що він шпигун ... Адже навіть така елементарна необхідна соціологічна статистика, як кількість і динаміка українських і російських шкіл, та

учнів у них, книжок, тиражів преси тощо "законспірована" - державна таємниця! - і не публікається. Неспроста, звичайно...

Що залишається до цього додати? Хіба те, що і без "міцної бази" /див.вище/, передбаченої ХІ з "Іздом КП/С/У ми ухиляємося хвалитися "нечуваним розвитком української ... культури", яку той з "Ізд збирався будувати чомусь все-таки на "міцній базі" українізації.

Х. Русифікація; механізм русифікації

На зміну українізації прийшла русифікація. Точніше: її грохи загальмований маховик почали розкручувати з новою силою.

Фактична нерівність навіть при формальній рівності неминуче веде до русифікації і є її могутньою рушійною силою. Одночасно механізм цієї нерівності є "матеріальним" механізмом русифікації.

Другою, "психологічною" та ідеологічною силою русифікації є російський великодержавний шовінізм. Він складає "психологічний" механізм русифікації, її "душу".

Частково це питання вже обговорене вище. Але треба ще додати й конкретизувати.

Слово "русифікація" зараз дуже не подобається начальству; публічно воно не вживається як політично неблагозвучне; говорити ж сьогодні про русифікацію українського населення може, звичайно, тільки залеклий "націоналіст".

В ленінські ж часи цей сумний привілей випадав на долю видатних комуністів; партія кваліфікувала як русифікацію і засуджувала такі явища, котрі сьогодні кваліфікуються як успіхи політики дружби народів /наприклад, коли українці зрікаються своєї національності й мови, коли батьки віддають своїх дітей до російських, а не українських шкіл та подібне/.

Ми вже наводили надзвичайно різні виступи Леніна проти великоруського шовінізму та різних "русифікаторських спроб". Тут наведу кілька виступів інших діячів партії - в дусі і під безпосереднім впливом ленінських заяв. Ось уривок з виступу делегата Яковлева на ХІІ з "Ізді РКП/С/У:

"Я думаю, що неправ тов.Раковский /тодішній голова Раднаркому України - І.Д./, когда он сводит вопрос к об"единению или раз"единению комиссариатов /із всесоюзними - І.Д./ . Я бы спросил т.Раковского: в ваших самостоятельных комиссариатах... разве не тот же дух великорусского национализма и шовинизма, не тот ли состав бюрократии из русских и руссифицированных евреев, являющихся наиболее последовательными проводниками великорусского национального угнетения...?"

Они же проводят фактически ту же линию национального угнетения. На каком языке говорят в аппаратах уездов? На каком языке пишутся бумаги в деревню, на каком языке говорят ваши комиссариаты? Дело не только в том, чтобы построить отношения между комиссариатами самостоятельных республик и объединенными, но дело в работе самих комиссариатов. Я знаю, какое огромное сопротивление - бессознательное - со стороны партии, в подавляющем большинстве великорусской, - сознательное - со стороны чиновничьего аппарата Комиссариатов, - встречает такая простая вещь, как обязанность перейти на делопроизводство соответствующего языка, обязанность учиться такому-то языку соответствующей республики. Но я думаю, съезд должен сказать, что лучше заставить 10 великорусских шовинистов и националистов выучиться языку той страны, в которой они живут, чем одного мужика заставить в соответствующем учреждении коверкать свой родной язык" /ХІІ съезд РКП/С/У, стенограф.отчет.стр.252/.

национальности находятся действительно в противоречивом положении. И нужно бы их двинуть в ту или иную сторону, в зависимости от того, чего требуют законы общественного развития.

В будущем будет единый общий язык на всей земле и не будет деления на национальности. Так, может быть, украинский народ будет первым, который лишится своего языка и других национальных признаков. Это уже может случиться, если перевести все остальные школы на русский язык преподавания, а литература сама по себе отпадет, так как тогда никто уже не будет пользоваться украинским языком. А раз партия держит этот курс, то переход на русский язык общения и преподавания действительно нужно начинать еще с начальных классов школы, чтобы облегчить для молодежи этот переход после окончания школы, так как на Украине вузы и техникумы с русским языком преподавания в абсолютном или в большинстве все остальное особенно на русском языке.

Почему и печати до сих пор ничего не говорится об этом? Ведь при настоящем состоянии украинской культуры, когда она все меньше и меньше обогащается национальным своеобразием, да и можно ли ее назвать украинской, если она все меньше и меньше основывается на украинском языке. Украинку должно быть стыдно и недостойно перед другими нациями, так как он не может почти ничем гордиться современными национальностями. Сказать, что украинский народ безталантлив тоже нельзя, потому что факты говорят о большом участии украинцев в создании русской культуры как на Украине, так и в России.

А чтобы вывести нас из такого положения, нужно более широко говорить об этом и не оставлять украинцев неопределенными. Ведь так можно быть украинцем и не знать украинского языка. Это недостойно и позорно. Такой человек не имеет никакого чувства патриотизма. Он не должен носить звание украинца. Но нам кажется, что интернационалист только тот настоящий, кто любит свой народ. Признание ассимиляции украинской нации сейчас уже гораздо ближе, чем говорить об украинском народе и не слышать украинского языка. Ведь же при потере языка население Украины не имеет права называться украинской народностью.

В общем, много-много еще можно написать о противоречиях в положении украинского языка о чем все прекрасно знают. Нам бы хотелось только, чтоб этот вопрос стал более определенным и ясным. Если уж наступило время окончательной руссификации украинского народа, то нужно активнее действовать в этом направлении. Если нет, то нужно принять решительные меры в поддержку развития украинского языка. Нам кажется, что и одно и другое встретит поддержку народа. А впрочем можете спросить в газете. Но только тогда украинская культура станет своеобразной, богатой, обеспечивавшей полностью все потребности народа, высокой, недопускающей подмены себя русской, когда вузы, техникумы, школы и учреждения, организации будут на украинском языке, так как это положено для национальной республики, первостепенным государственным языком станет собственный. Но нам кажется, что по причине сходства языков и при большом проценте русских на Украине осуществить это нельзя, притом еще русские являются настоящими патриотами своей культуры и языка. Много и других причин, и все же мы не можем для себя уяснить правильно и быть убежденными в каком-то одном направлении. Например, мы бы хотели говорить на украинском языке, но не знаем, правильно ли это будет. Не будем ли мы иметь в этом пережиток прошлого, не будем ли мы тормозить правильный ход развития, не будем ли мы вредить интернационалистическим чувствам? А мы любим все национальности, как и свою украинскую.

Янковський В.Н., Павлюченко Н.І. - шахтарі.

У "Правді" з цим листом вчинили так, як і скрізь роблять з безліччю подібних листів, - переслали в іншу інстанцію, щоб та "спустила" в ще нижчу, аж поки десь він не загубився на віки вічні... І справді, що відповісти на таку простодушну нескромність, яка чомусь не хоче задовольнитися гумовими загальниками і "прикриваючими версіями" і добивається, що їй прямо сказали: треба бути української нації "со всіми втекаючими последствиями" - чи не треба бути українській нації також "со всіми втекаючими последствиями" - і не догадується ця простодушна нескромність, в яке болюче місце попадає ненароком її несанкціонована цікавість...

ХІІІ. Національне питання в разі з тим і питання соціальне, питання всесвітньо-історичне

Неправомірне протиставлення національним проблемам - соціальних, як, мовляв, важливіших і пекучіших. Національні проблеми завжди в разі з проблемами соціальними, проблемами класово-політичної стратегії. Це стосується і стосувалося українського питання. Не кажучи про зовнішньо-політичний план, щодо якого у Конгрес Комінтерну заявив: "...Українське питання в однім з найважливіших національних питань середньої Європи, вирішення якого диктується інтересами пролетарської революції як у Польщі, Румунії і Чехословаччині, так і в усіх сусідніх країнах" /Е.Ф.Гирчак, "На два фронти в боротьбі з націонализмом", М.-Л., 1930, стор.198/. Звичайно ж, це міжнародне значення українського питання ще більше зросло як у зв'язку з соціалістичним будівництвом у сусідніх країнах Європи, так і в зв'язку з революційним рухом та національним будівництвом в Азії, Африці й Латинській Америці.

Але в даному разі слід задуматись і над внутрішньо-соціальним аспектом українського національного питання.

Ленін і партія в цьому зв'язку завжди наголошували важливість для пролетаріату, для соціалістичного будівництва - важливість усунення тієї суперечності, яка існує на Україні між українськомовним селянством і переважно російськомовним пролетаріатом, між українським селом і русифікованим містом. В цьому, зокрема, і полягав зміст політики українізації. Пролетаріат, промислове місто повинні були стати суб'єктом української культури і на цьому ґрунті зміцнити союз із селом і свій провід селом. Таким чином українська нація повинна була стати повноправною і повноцінною сучасною соціалістичною нацією, а не якимсь недорозвиненим ембріоном, етнографічною сировиною, що несе непередбачувані ускладнення для майбутнього. Українська нація повинна була розкрити свої сили в величній соціалістичній державотворчості...

На жаль, сьогодні ми можемо констатувати хіба що зростання дистанції між українськомовним селом і російськомовним містом. Тільки при цілковитій відсутності будь-якої політичної відповідальності можна дивитися на це спокійно і не помічати тих складних і сумних для соціалізму колізій, соціальних колізій, які породжує ця мовно-національна суперечність між селом і містом на Україні. /Не кажучи вже про чисто побутовий, культурно-побутовий - теж важливий! - бік справи: хто не знає, скільки принижень і знущань з боку міщанської публіки зазнає, скажімо, сільська жінка, приїхавши у справах до міста: взагалі сільська людина, українець з села та зрештою і взагалі українець /який усвідомлює себе українцем/ почуває себе в місті на Україні, як на чужині, "на чужині, на своїй землі", словами Шевченка.

Я певен, що в недалекому набутті марксистський економіст і соціолог, аналізуючи причини сьогоденних труднощів у нашому сільському господарстві, неодмінно знайде в числі їх і хворобливі неформальності в стосунках між містом і селом, комплекс соціально-культ-

Коли я наводив приклади "непомірного" русифікаторського насильства, то робив це зовсім не для того, щоб запропонувати заміни-ти його насильством українізаторським. Зовсім ні. Я говорив це для того, щоб показати тим, хто цього не бачить, — що у нас є русифікаторське насильство і що "добровільність" русифікації — тільки видима, "кажущаяся". Цьому русифікаторському насильству я пропоную протиставити одне: свободу, свободу публічного і чесного обговорення національних справ, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання, самоусвідомлення й самовироблення. Але перше й останнє — свобода обговорення, дискусії, суперечки. Чому так панічно боїться цього теперішня національна політика? Звідки такий переляк перед людським словом і така інквізиторська лютість на нього? Чому так ганебно тікають офіційні представники з тих вечорів і дискусій, де зненацька зринає національне питання, чому забороняють, зривають, затикають рота і т.д. — замість того, щоб прийти і роз'яснити справу, перемогти в чесній дискусії, переконати в одвертій розмові? Чому з студентами Університету не дискутують, а викликають поодинокі по інстанціях, товчуть у кабінетах, викликають, зтероризують і т.д.?

Давайте чесно і відкрито обговоримо всі аспекти національної справи. Від цього буде тільки користь. Хай будуть висловлені всі точки зору. Немає жодного сумніву, що силою логіки й аргументації, силою правда й совісті, силою людської порядності й турботи про загальне благо — переможе та точка зору, яка виражає справді комуністичне розуміння інтернаціоналізму: недопустимість будь-якої несправедливості до будь-якої нації світу в ім'я будь-яких розрахунків, переваг і "необхідностей"; загальна відповідальність людської сім'ї за повносущність кожного свого члена — кожної нації в світі; безмежний чи необмежуваний в часі й зусиллях, найсвітліший розвиток кожної нації в ім'я вселюдства, в ім'я комунізму; взаємодіяння й братерство в ім'я зростання й самоутвердження кожного, а не в ім'я старшинства, поглинання й однозначності.

Тоді стане зрозумілим і очевидним, що починати треба з найголовнішого: з популяризації тих ідей Леніна, ідей марксизму-ленінізму та світового комунізму, які зараз замовчуються, обходяться, або фальсифікуються; з виховання комуністичного національного самопізнання й самовідомості, комуністичного розуміння інтернаціоналізму й переборення психологічної інерції шовінізму, великодержавництва, національного ліквідаторського й хамства, бюрократичної шаблонізації. Така національно-освітня й виховна робота створила б духовні й психологічні передумови для всіх інших заходів у піднесенні національно-державного й національно-культурного життя Радянської України, а ці останні, набравши реального змісту й живого багатства, ідейної привабливості й надихаючої сили для мільйонів українців, у свою чергу стали б величезними важелями комуністичного будівництва, допомогли б пробудити й мобілізувати недобачувані тепер сили й резерви, помножити внесок України в загальні зусилля народів СРСР, народів усього соціалістичного табору.

Тоді Радянська Україна справді стане неповторною перлиною багатого соціалістичного світу, тоді вона справді дасть людству те, що вона здатна.

Тоді не треба буде стежити за кожним українським словом і кожною українською душею, не треба буде витрачати колосальні зусилля й кошти на пильнування, "пресечення", "искоренення"...

І не "доведеться" запаковувати в кагебістські "ізолятори" людей, вся "вина" яких у тім, що вони люблять Україну синівською любов'ю і тривожаться її долею, людей, які мають право сказати про себе словами Шевченка:

Ми чесно йшли. У нас нема
Зерна неправди за собою.

Іван ДЗЮБА

Відповідь прошу слати на адресу: Київ-20
вул. Земська, № 4-12, кв. 97,
до Д-БІ Іванові Михайловичу.